

tuurintutkimuksen kirjallisuuden ohella Lawrence rakentaa tulkintaansa myös autobiografisten ja autofiktiivisten kaunokirjallisten teosten avulla. Lisäksi taidenäyttelyt, näytelmät ja elokuvat ovat keskeisessä roolissa Lawrencen kuvatussa "hulluuden" erilaisia kulttuurisia representaatioita. Myös kirjan nimi *Bible and Bedlam* viittaa näyttelyyn, joka käsittelee Bedlam-nimellä kutsutun Lontoon psykiatrisen hoitolaitoksen (Bethlem Hospital in London) historiaa. Lisäksi Lawrence soveltaa tulkintoissaan keräämäänsä haastattelu- ja keskusteluaineistoa sekä blogikirjoituksia. Osa tutkimuksessa annetuista internet-osoitteista näihin ei-painettuihin aineistoihin ei valitettavasti ollut enää toiminnassa kirja-arviota kirjoittaessani (elokuussa 2019). Sen sijaan kirjan asiasana- ja henkilönimihakemistosta on paljon hyötyä tutkimuksessa, jossa termeillä on keskeinen rooli. Lukijaa olisi auttanut eri lähdeaineistotyyppien erittely tutkimuksen lähde- ja kirjallisuusluettelossa, mutta yksi ainoa aakkosellinen kirjallisuusluettelo on mahdollisesti ollut tietoinen valinta: peräänkuuluttaahan Lawrence kokemusasiantuntijoiden äänen kuulemistä, tutkimuksen ja radikaalismin rajanvedon kyseenalaistamista sekä "hulluuden" representaatioiden dekonstruointia.

Marika Pulkkinen, TM
Uuden testamentin
eksegetiikan
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

MARKKU SALO **Hullut mielenterveys-** **markkinat: Kuinka korjata** **kurjistuneet mielenter-** **veyspalvelut? Tampere:** **Vastapaino 2019. 319 s.**

Mitä ovat mielenterveysmarkkinat, miksi ne ovat kurjistuneet ja miten ne tulisi korjata? Markku Salon kirja pyrkii vastaamaan kysymyksiin useasta eri näkökulmasta. Kirja on syntynyt osana Musta laatikko -nimistä kehittämishanketta, jonka tavoitteena oli selvittää mielenterveyskuntoutujien asumispalveluiden tilaa nykypäivänä. Hanke toteutettiin yhteistyössä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa, ja sen rahoitti Koneen Säätiö.

Markku Salon väitöskirja käsiteli mielisairaaloiden reformaatiota Suomessa ja Italiassa. Tämän jälkeen hän on tutkinut muun muassa mielenterveyskuntoutujien asumispalveluita, psykiatrista osastohoitoa ja suomalaista mielenterveyspolitiikkaa. Hän on myös arvioinut kokemusasiantuntijatutkijoiden kanssa mielenterveyskuntoutujien asumispalveluita ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Tutkimusten lisäksi Markku Salolla on laaja työkokemus mielenterveyspalveluita tuottavassa järjestelmässä.

Jos Salo siis kirjan alaotsikossa väittää mielenterveyspalveluiden kurjistuneen, väittää hän niin monipuolisen kokemuksen perusteella. Hänen ansiokseen on sanottava myös se, että hän on sinnikkäästi pitänyt yllä mielenterveyden yhteiskunnallista tutkimusta. Erityisesti Suomessa mielenterveyteen liittyviä kysymyksiä pyritään ratkaisemaan

pääasiassa lääketieteellisessä tutkimusperinteessä. Laitoshoidon lakkauttamisen jälkeen mielenterveyteen liittyviä kysymyksiä on kuitenkin jouduttu ratkaisemaan osana muuta yhteiskunnallista toimintaa eli avohoidossa. "Tarvitaan lisää yhteiskunnallista mielenterveystutkimusta", on Markku Salon sinnikäs vetoamus tutkimusprojektista toiseen.

Salo on jo aikaisemmissa tutkimuksissaan tehnyt huomion, että sairaaloiden lakkauttaminen ei johtanut siihen, että entiset sairaaloiden potilaat olisivat integroituneet yhteiskuntaan, kuten sen alkuperäisenä tavoitteena oli. Sen sijaan seurauksena oli, että potilaat siirtyivät asumispalveluihin. Asumispalveluissa vallitsivat samat käytännöt kuin aiemmin sairaaloissa, kuten erilaiset säännöt ja kaventuneet mahdollisuudet päättää ja määrätä omasta elämästä. Oltiin siirretty laitoshoidosta toiseen laitoshiitoon. Saman ilmiön ovat havainneet muutkin tutkijat. Laitoshoidon lakkauttamisesta onkin alettu käyttää käsitettä transinstitutionalisaatio deinstitutionalisaation sijaan.

Hullut mielenterveysmarkkinat -teoksessa Markku Salo jatkaa tämän ilmiön tutkimusta analysoimalla asumispalveluyksiköiden työntekijöiden, johtajien, palveluiden tilaajien ja palveluiden käyttäjien haastatteluja. Minkälaisina asumispalveluiden nykytila ja todellisuus näyttäytyvät näistä näkökulmista? Lisäksi hän pyrkii kytkemään asumispalveluiden nykytilan yhteiskunnallisiin paradigmoihin, kuten uusliberalismiin ja managerialismiin. Hän ei ainoastaan esittele tekemiään johtopäätöksiä, vaan esittää rohkeasti

myös korjausehdotuksia. Tällaisia rohkeita ehdotuksia tarvitaan, vaikka monimutkaisiin ongelmiin harvoin löytyy yksinkertaisia ratkaisuja. Niin ei käy tässäkin tapauksessa, mutta keskustelu on toivottavasti avattu.

Kirja alkaa esittelyllä mielenterveyspalveluiden rakentumisesta Suomessa 1970-luvulta 2010-luvulle. Markku Salo kritisoi sitä, että vaikka palveluissa tunnustetaan valinnanvapauden, asiakaslähtöisyyden ja osallisuuden arvot, ne eivät konkretisoidu palveluihin käytännössä. Päinvastoin mielenterveyskuntoutujista on tullut nykypäivän huutolaisia. Salon mukaan suurin syy tähän on ollut se, että mielenterveyskuntoutujien hoitaminen on siirtynyt julkisen sektorin vastuulta yksityiselle sektorille. Samalla asumisyksiköiden asukasmäärät ovat jopa kolminkertaistuneet. Tehostamisen myötä asumisyksiköiden työntekijöiden ja asukkaiden välinen hierarkia on korostunut. Lisäksi palveluiden henkilöstön ja suuryritysten arvojen kerrotaan olevan jatkuvasti törmäyskurssilla.

Markku Salon mukaan suurimmat epäkohdat liittyvät siihen, että asumispalveluissa olevat mielenterveyskuntoutajat eivät saa psykiatrista eivätkä somaattista hoitoa ja itsemääräämisoikeus hämärtyy useissa erilaisissa käytännöissä, joissa ”asukit tai asukkaat” pakkoyhteisöllistetään, veloitetaan noudattamaan rutiineja ja irrotetaan muista ihmissuhteista. Lisäksi asumisyksiköitä käytetään viimesijaisina ”saattohoitokoteina”, kun asiakaskunta moninaistuu eivätkä mielenterveyskuntoutajat pääse vanhuspalveluiden piiriin. Laitostumista ei ole saatu vähennettyä, vaan esimerkiksi yli puolessa asumispalveluyksiköistä

yksikään asukas ei ollut siirtynyt itsenäisempään asumismuotoon kuluneen vuoden aikana. Asumispalvelut siis ulossulkevat ihmisiä muista palveluista sekä edistävät heidän yhteiskunnallista syrjäytymistään ja ylläpitävät laitostumista.

Kirjan toisessa luvussa Markku Salo pyrkii löytämään selittäviä tekijöitä. Yksi vastaus voisi löytyä hänen mukaansa finanssikapitalismista, jossa ”julkishallinnon apua tarvitsevien palveluihin sijoittaminen saa aisaparikseen osakesijoituksille perustuvat monikansalliset suuryritykset”. Taloudelliset voitot eivät enää tule ensisijaisesti tavaroiden tai palveluiden myynnistä, vaan rahamarkkinoiden kaupankäynnistä. Salo käy läpi uusliberalismin, managerialismin ja finansialisaation kehityskulkuja sekä niihin vaikuttaneita syitä markkinoiden säätelyn purkamisesta ja kultakannasta irrottautumisesta aina vuoden 2008 taloudelliseen romahdukseen asti. Salon mukaan moni sosiaalipoliittinenkin ilmiö on näiden kehityskulkujen seurauksena muuttunut. Erityisesti hän analysoi muutoksia kustannussäästöihin perustuvassa sosiaalipoliitikassa sekä julkishallinnon managerialismin vahvistumisessa. Kustannussäästöperustelu on tuttu argumentti sosiaalipoliitikasta ja hyvinvointivaltion kohtaamasta kritiikistä lähes sen syntyajalta lähtien. Myös julkishallintoon omaksuttua managerialismia on kritisoitu laajasti eri tutkimuksissa.

Salo tuo keskusteluun kuitenkin uuden näkökulman analysoidessaan näitä ilmiöitä tarkkanäköisesti suhteessa asumispalveluihin ja löytää niistä syyn uuslaitostumiseen. Uusliberalistisen paradigman seurauksena asu-

mispalvelut määrittyvät julkisen vallan ja taloudelliseen voittoon tähtäävien suuryritysten sopimuspolitiikassa. Käsitteet asuminen ja palvelut yhdistyvät hämärillä tavoilla. Millaista esimerkiksi on ja millaista tulisi olla tuloksellinen asumispalvelu?

Tällä hetkellä näyttää siltä, että tuloksellisuus vaihtelee. Salon mukaan on nähtävissä, että asumispalvelumarkkinat kurjistavat pieniä toimijoita ja suosivat suuryrityksiä. Yksiköiden koon kasvattamista perustellaan suuremmalla henkilöstömäärällä, jonka ajatellaan tuottavan laatua. Kuitenkaan mielenterveystyön laatu ei tosiasiallisesti kiinnosta, vaan se, että kustannuksia säästetään, kun asukkaat siirtyvät aina vain kevyempiin – ja samalla halvempiin – palveluihin. Psykiatrisen osastohoidon kesto minimoidaan, koska asuttamispalvelu on sairaalahoitoa halvempaa. Kilpailutuksissa pärjääminen edellyttää, että palvelut muotoillaan jo lähtökohdiltaan mahdollisimman kevyiksi ja kustannustehokkaiksi. Niin sanotut vaikeat tapaukset jäävät heitteille, koska tulosta saadaan vain niistä asukkaista, jotka ”menevät eteenpäin”. Heitteillejättöä muodostuu myös tilaajien pilkkoessa ostamansa palvelut pieniin osiin huolimatta siitä, että jatkuvuus on keskeinen tekijä mielenterveyskuntoutujan kuntoutumisen näkökulmasta. Markkinaehtoinen tilaaminen ei vahvista kuntoutujien oman elämän haltuunottoa tai heidän osallistumisestaan yhteiskuntaan, kun työn tuloksellisuutta mitataan vain sillä, kuinka monta asukasta on siirtynyt asumispalveluyksiköstä ulos – ei sillä, onko asukkaan elämäntilanne kohentunut. Salo ei ihmettele eikä hämmästele,

vaan toteaa, että palvelut ovat kriisiytymässä entisestään ja uusliberalismissa sosiaalipoliittinen katastrofi on väistämättömyys. Profiloimattomat sekayksiköt lisääntyvät, ja laitostumista tukevat piirteet lisääntyvät.

Entä sitten ratkaisut? Markku Salo toteaa, että tarvitsemme palveluja, jotka edistävät mielenterveyskuntoutujien oman elämän hallintaa ja osallisuutta yhteiskunnassa, ja että näiden palvelujen ei tulisi olla institutionaalisia, kuten ne nyt ovat. Palvelujärjestelmän on tultava osaksi kansalaisen arkea. Esimerkkinä hän mainitsee työosuuskunnat ja sosiaaliset yritykset, joissa mielenterveyskuntoutajat voivat osallistua työmarkkinoihin ja yhteiskunnallisen hyvän tuottamiseen. Itsenäisen asumisen tavoite tulisi kytkeä työhön ja vapaa-aikaan liittyvään osallisuuteen, koska muuten ihmisistä tulee yksinäisiä ja osattomia itsenäisesti asuvia.

Kirjan viimeisessä luvussa Salo perustelee, miksi "recovery" eli suomalaisessa keskustelussa "toipumisorientaatio" on otettava mielenterveystyön kehittämistä ohjaavaksi paradigmaksi. Toipumisorientaatio ei ole ilmiönä uusi, mutta siitä on alettu keskustella enemmän. Mieli 2009 -ohjelman loppuraportissa esitellään toipumisorientaatio tiiviisti. Tämän jälkeen esimerkiksi psykiatri Jyrki Korkeila on kirjoittanut siitä *Helsingin Sanomissa*. Kolmannen sektorin toimijat kuten Niemi-kotisäätiö, sosiaalipsykiatriset yhdistykset ja Mielenterveyden keskusliitto ovat omaksuneet paradigman omaa toimintaansa ohjaavaksi normiksi.

Salo innostuu paradigmasta siitä syystä, että hän näkee sen keinona lisätä mielenterveyskun-

toutujien oman elämän haltuunottoa. Hän ymmärtää "recoveryn" kansalaisuutta vahvistavaksi, valtasuhteita muuttavaksi sekä arvopohjaisen palvelutoiminnan mahdollistavaksi. Salon mukaan "recoveryyn" kuuluu sairauden oireiden hallinta niin, että kuntoutujalla on mahdollisuus päättää omasta elämästään (parantumisen sijaan). Sen ytimessä ovat mahdollisimman itsenäinen asuminen, palveluiden käyttäjien oman elämän asiantuntijuus sekä mielenterveyskuntoutujien yhteiskunnallisen aseman kohentuminen.

Kirjan lopussa Markku Salo toteaa, että on sanottava ei uusliberalismille ja vastustettava rohkeasti nykysuuntausta. Palveluiden käyttäjien kohtelemista kauppatavarana ei tule hyväksyä. Kirja päättyy kirjeisiin, joissa Salo haluaa haastaa ratkaisuihin kaikki palvelujärjestelmässä toimivat tahot. Hän myös kertoo, että on kouluttanut palvelujärjestelmän toimijoita Musta laatikko -hankkeen aikana.

Kirjan hyvät havainnot taitavat kuitenkin jäädä pienehkön lukija- ja kuulijakunnan piiriin ja herättää innostusta muutokseen lähinnä kolmannella sektorilla. Ajattelumallit muuttuvat hitaasti. Lopulta muutos syntyy vasta sitten, kun kaikki tunnustavat ja tunnistavat asumispalveluyksikössä markkinoiden heittopussina istuvan ihmisen arvon ja arvokkuuden olevan sama kuin kaikilla kansalaisilla. Jotta tämä olisi mahdollista, on ensin tiedettävä, että heitä on keskuudessamme. Jos Markku Salo ei tällä kirjallaan saa vielä paradigmaattista muutosta aikaan, on ainakin mahdollista, että aikaisemmin näkymätön tulee näkyväksi. Vanhusten hoito-olosuhteet ovat

jo herättäneet laajasti keskustelua. Seuraako siitä jotain muutosta, jää nähtäväksi.

Karoliina Ahonen, TM
Systemaattisen teologian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto

JOHN J. FITZGERALD &
ASHLEY JOHN MOYSE
(ED.)

Treating the Body in
Medicine and Religion:
Jewish, Christian, and
Islamic Perspectives. New
York: Routledge 2019.
264 s.

Teos *Treating the Body in Medicine and Religion* koostuu artikkeleista, joiden kirjoittajista yksi on Uudesta-Seelannista, yksi Britanniasta ja kaksitoista muuta USA:sta. Kirjoittajat ovat tai ovat olleet yliopistojen ja tutkimuskeskusten tutkijoita, mutta tutkimustyön ohella useat heistä vaikuttavat myös omissa uskonnollisissa yhteisöissään. Kirjoittajien joukossa on juristi, antropologi sekä lääkäreitä ja teologeja.

Artikkeleissaan kirjoittajat pohtivat, miten ihmisruumis sekä yhdistää kaikki ihmiset että erottaa heidät ja tekee heistä ainutkertaisia. Kirjoittajia yhdistää länsimaisen lääketieteen kritiikki. Joku kritisoi sen yksilökeskeisyyttä, toinen sen dikotomisuuutta (lääkäri hoitaa ruumiin, pappi sielun), kolmas sen vaikeutta kohdata uskonnollisesti orientoitunut potilas. Koska lääketiede tulkitsee ihmisruumista mekanistisesti, sille paras ruumis on erään kirjoittajan mukaan kuollut ihmisruumis, sillä